

BOLALARNI MAKTAB TA'LIMIGA PSIXOLOGIK TAYYORGARLIGI MUAMMOLARI

Xalbayeva Gulnoza Arshidinovna
Samarqand davlat universiteti Kattaqo'rg'on filiali
"Maktabgacha va boshlang'ich ta'lim, sport" kafedrası
v/b dotsenti

ПРОБЛЕМЫ

ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ГОТОВНОСТИ ДЕТЕЙ К ШКОЛЬНОМУ ОБУЧЕНИЮ

Xalbayeva Gulnoza Arshidinovna
Kattakororgan filial Samarqandского
государственного университета

Доцент дошкольного и начального образования кафедры
спорта

PROBLEMS OF

PSYCHOLOGICAL PREPARATION OF CHILDREN FOR SCHOOL EDUCATION

Khalbayeva Gulnoza Arshidinovna
Kattakorgan Branch of Samarkand State University
Assistant professor of pre-school and primary education, sports
department

xalbayevagulnoza42@gmail.com

Orcid/0029-0022-119X-5009

Annotatsiya: Ushbu maqola maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarni maktab ta'limiga tayyorgarligining psixologik muammolariga bag'ishlangan bo'lib, maqolada bolaning sog'lom, har tomonlama kamol topib shakllanishi, ularni bilim olishga bo'lgan qiziqishlari va motivatsiyasini oshirishda maktabgacha ta'lim muassasalarining o'rni haqida ma'lumot berilgan.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, bola, maktabga tayyorlash, shaxs, intellekt, innovatsiya, motivatsiya, bilim, ko'nikma, o'qitish ta'limi, mexanizmlar, innovatsion tafakkur, integratsiya

Аннотация. В данной статье выражены психологические проблемы подготовки детей дошкольного возраста к школьному образованию, в статье представлена информация о роли дошкольных образовательных учреждений в формировании здорового, всестороннего развития ребенка, повышении его интереса и мотивации к получению знаний.

Ключевые слова: дошкольное образование, ребенок, подготовка к школе, личность, интеллект, инновация, мотивация, знания, умения, механизмы, инновационное мышление, интеграция,

Annotation: Psychological problems of preparing children for school education in modern psychology Abstract. This article is devoted to the psychological problems of preparing preschool children for school education. The article provides information about the role of preschool educational institutions in the formation of a healthy, comprehensive development of a child, increasing his interest and motivation to acquire knowledge.

Key words: preschool education, child, personality, intelligence, innovation, motivation, knowledge, skills, mechanisms, innovative thinking, integration

Kirish. Yangi O'zbekistonda so'nggi yillarda bolalarni maktabga innovatsion tayyorlash asosida

ularni psixologik tayyorgarlik chora-tadbirlarini takomillashtirish davlat siyosatining eng muhim

ustuvor yoʻnalishlaridan etib belgilangan boʻlib, zarur huquqiy-meʼyoriy asoslari yaratildi: «Maktabgacha taʼlim tizimida taʼlim sifatini yangi bosqichga olib chiqish. «Bogʻcha xodimlarining professional tayyorgarligi va mahoratini oshirib borishning takomillashtirilgan tizimini joriy etish; maktabgacha taʼlim-tarbiya jarayonlarini ilmiy asoslangan yondashuvlar asosida takomillashtirish» [1] konseptual gʻoya negizida amalga oshirishga qaratilgan davlat siyosatida inson kapitalini rivojlantirish muhim vazifalar belgilanganligi, ularni amalga oshirishga yetarli asos boʻla oladi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarni har tomonlama rivojlantirish va maktabga tayyorlash jarayoni Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 30-sentabrdagi PQ-3305-son «Oʻzbekiston Respublikasi Maktabgacha taʼlim vazirligi faoliyatini tashkil etish toʻgʻrisida»gi qarori, Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2016-yil 29-dekabrdagi PQ-2707-son «2017-2021-yillarda maktabgacha taʼlim tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari toʻgʻrisida»gi qarori, «Oʻzbekiston Respublikasining ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qoʻyiladigan davlat talablari», «Ilk qadam» Maktabgacha taʼlim muassasasining Davlat oʻquv dasturi hamda «Ilm yoʻli» 6 yoshdan 7 yoshgacha boʻlgan bolalarni maktab taʼlimiga tayyorlash variativ dasturi asosida nazorat qilinadi. Ayni paytda ushbu mezonlar bolalarni maktabga tayyorgarlik darajasiga qoʻyiladigan minimal talablar majmuasi hisoblanib, u davlat hujjati sifatida qabul qilingan. Shuningdek, bolalarni maktabga pedagogik-psixologik tayyorlash jarayoni «Bolalarni rivojlantirish va maktabga tayyorlash» tayanch dasturi asosida amalga oshiriladi.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili. Bir qator xorijiy olimlarning ishlarida, bolalarning maktab taʼlimiga psixologik tayyorgarligining rivojlanish muammolari bilan bogʻliq koʻplab savollar tadqiq qilingan. Jumladan, katta maktabgacha taʼlim yoshidagi bolalarning psixik rivojlanish xususiyatlarini umumnazariy jihatlari (P.P.Blonskiy, 1997; L.S.Vigotskiy, 1983; V.V.Davidov, 1986; E.Erikson, 1993; J.Piaje, 1969 va boshqalar); bolalarni maktab taʼlimiga psixologik tayyorgarligining mazmundor va tarkibiy jihatlari (M.R.Bityanova, 1998; A.L.Venger, 1988; N.I.Gutkina, 1996; I.V.Dubrovina, 1991 va boshqalar), katta maktabgacha yoshdagi bolalarning maktab taʼlimiga psixologik tayyorgarligi

shakllanishining tarkibiy amaliy asoslari (M.Donaldson, 1985; A.N.Leontev, 1975; S.L.Novoselova, 1978; S.L.Rubinshteyn, 1989 va boshqalar); bolalarni rivojlantiruvchi taʼlimning gumanistik asoslari (Ye.N.Volkova, 1992; N.F.Vinogradova, 2000; M.Montessori, 1997; K.Rodgers, 1995 va boshqalar)[5].

A.L.Venger nuqtai nazaridan maktabga tayyorgarlik intellektual, motivatsion, hissiy va boshqa yutuqlarning oddiy summasi emas, balki komponentlarning shartli ajratilishi mumkin boʻlgan yaxlit taʼlim sifatida koʻrib chiqilishi kerak boʻlgan muayyan faoliyatni tartibga solish bilan tavsiflanadi. Bular quyidagilarni oʻz ichiga oladi: bolani kattalarning koʻrsatmalariga yoʻnaltirilganligi va vazifaning holati, muayyan vaziyatni tahlil qilish mexanizmlari va ehtimoliy harakatlar rejasini ishlab chiqish, rejani belgilangan meʼyorlarga rioya qilish mexanizmlari, ushbu ragʻbatni aks ettiruvchi meʼyorlar va hissiyotlarga rioya qilishni ragʻbatlantirish [7]. Shunga qaramay, taʼkidlanganidek, maktab taʼlimi uchun psixologik tayyorgarlikni koʻrib chiqishda, zamonaviy psixologiyani oʻrganishda muayyan yondashuvlarga qaramasdan, koʻrib chiqilayotgan masala boʻyicha yagona va aniq fikr yoʻq.

Maktabgacha yoshdagi bolalarga taʼlim berish shakllari natijalarga erishish emas, balki bilim, mahorat va koʻnikmalar hosil qilish oʻquv faoliyatining maqsadidir. Bu maqsad uning asosiy xususiyatini belgilaydi. Bola rasm chizish jarayoniga qiziqsa va chiroyli chizishga harakat qilsa, bunday jarayon oʻyin yoki samarali harakat hisoblanadi. Lekin qachonki bola rasm mashgʻuloti vaqtida oʻz oldiga maʼlum maqsad qoʻysa, bu harakatlar taʼlim koʻrinishiga ega boʻladi. Masalan, avvalgilardan yaxshiroq rasm chizish, tasvirni toʻgʻri boʻyash yoki tekis chiziqlar chizish ham shunday harakat turlariga kiradi.

Kuzatuvlar shuni koʻrsatadiki, didaktik oʻyin (loto, rasmlil kubiklardan har turli koʻrinishlar chiqara bilish, son-sanoq, mozaika, shashka, topishmoqlar kabi) maktabgacha yosh davrida oddiy oʻquv topshiriq usuliga koʻra bilim olishning samaraliroq yoʻlidir, didaktik oʻyinlar koʻpincha turli vazifalar bilan bogʻliq boʻlgan qobiliyatlar va tafakkurlarning rivojlanishiga yordam beradi. Bu jihatdan didaktik oʻyinlar katta guruh bolalarini maktabdagi oʻqish faoliyatiga tayyorlash vositalaridan biridir. Biroq shu narsani eslatib oʻtish

kerakki, bolalarning o'qish faoliyati bevosita didaktik o'yinlardan kelib chiqmaydi.

Tayyorlov guruhlariga borganda o'n ichida tartib bilan sanashga va og'zaki masalalar yechishga o'rgatish bilan bola tafakkurini o'stirish mumkin. Bolalarning ekskursiya va sayllar paytida kuzatuvchanligi ortadi, ular turli narsalarni taqqoslashga, analiz-sintez qilishga o'rganadi. Masalan: boqqa ekskursiyaga chiqqan bolalar bog'ning bir chekkasida yer kovlayotgan toshbaqaning oyoqlarini belkurakka o'xshatsa, ikkinchi bola ekskavatorning kovushiga o'xshatadi. Bunday taqqoslovchi mulohazalar bolalar tafakkurini o'stirishga aktiv ta'sir etadi.

Tahlil va natijalar. Bolaning maktabga yetuklik darajasini aniqlash, ya'ni uni ta'lim olishga tayyormi yoki tayyor emasligini bilish lozim. Buning uchun esa alohida metodikalar mavjud, masalan, bolalar bilan dastlabki tanishish uchun Kern-Yerasik testi, "Uycha", "Grafik diktant", "Torens" metodikalari va boshqa metodikalardan foydalanish ancha qulaydir. Masalan, Kern-Yerasik testiga to'xtalib o'tadigan bo'lsak, bu test 3 ta topshiriqdan iborat:

1. Erkak kishining rasmini chizish.
2. Gapni ko'chirish.
3. Nuqtalarni ko'chirish.

Har bir topshiriq 5 baholi sistema bilan baholanadi va topshiriq natijalari qo'shilib umumiy baho chiqariladi. Agar bola barcha topshiriqlarni bajarishda 3-5 ballgacha olgan bo'lsa, demak bunday bolalarning taraqqiyoti yuqori, ya'ni maktab ta'limiga tayyor deb hisoblanadi. Topshiriqni bajarish jarayonida bola 6-7 ballgacha to'plagan bo'lsa unda maktab ta'limiga tayyorgarlikning o'rta darajasi hamda 8-9 ballgacha to'planganda maktab ta'limiga tayyorgarlikning o'rtadan past darajasi deb olinadi. Bunday bolalar bilan tarbiyachi qo'shimcha mashg'ulotlar o'tkazishi talab etiladi. Agar bola tadqiqot jarayonida 10 va undan ortiq ball olsa, bunday bolalarning psixomotor sohasi to'liq rivojlanmagan deb baholanadi. Biroq, Yerasikning fikri bo'yicha bolalarda test o'tkazilganda yaxshi natija olish bu maktabda yaxshi o'zlashtirishning nisbatan ishonchli asosidir, lekin, yomon natija maktabga tayyor emaslik, yomon o'zlashtirish haqida xulosa chiqarish uchun ishonchli asos bo'lib xizmat qilishi mumkin emas [8].

Maktabgacha tarbiyani rivojlantirish uchun quyidagilarni amalga oshirish lozim bo'ladi:

– malakali tarbiyachi va pedagog kadrlarni ustuvor ravishda tayyorlash;

– maktabgacha ta'limning samarali psixologik-pedagogik uslublarini izlash va joriy etish;

– bolalarni oilada tarbiyalashni tashkiliy, psixologik, pedagogik va uslubiy jihatdan ta'minlash;

– zamonaviy o'quv-uslubiy qo'llanmalar, texnik vositalar, o'yinchoqlar va o'yinlar yaratish hamda ularni ishlab chiqarish;

– maktabgacha tarbiya muassasalarining har xil turlari uchun turli variantlardagi dasturlarni tanlab olish, maktabgacha tarbiyaning barcha masalalari bo'yicha malakali konsultatsiya xizmati ko'rsatish imkoniyatini yaratish.

Xulosa qilib aytganda, maktabgacha ta'lim uzluksiz ta'limning boshlang'ich qismi hisoblanadi. U bolaning sog'lom va rivojlangan shaxs bo'lib shakllanishini ta'minlab, o'qishga bo'lgan ishtiyoqini uyg'otadi, tizimli o'qitishga tayyorlab boradi. Shunday ekan, bu tizim faoliyatini yanada kuchaytirish, maktabgacha ta'lim muassasalarida har tomonlama qulay shart-sharoitlar yaratish, ularga maktabgacha yoshdagi bolalarni keng jalb etish farzandlarimizning barkamol va yetuk shaxs bo'lib shakllanishida muhim o'rin tutadi.

Foydalangan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «2022-2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida»gi PF-60-sonli Farmoni. 2022-yil 28-yanvar.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 30-sentabrdagi "Maktabgacha ta'lim tizimini boshqaruvini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida" PF-5198-son farmoni // www.lex.uz
3. Венгерская Л.А. Диагностика учебной деятельности и социального развития детей. - Ну и что?- Академия, 1981. 75 стр.
4. Гуткина Н.И. Психологическая подготовка к школе. - М. НПО "Образование", 1996. 67 стр.
5. Нижегородцева Н. Развитие познавательных процессов и личности в старшем дошкольном возрасте: учеб. пособие. Ярославль, 1996. 35-36 стр.
6. Алферов, А.Д. Психология развития школьников /А.Д.Алферов. - Изд-во: Феникс, 2001. - 384 с. ISBN: 5-222-01226-3

7. Венгер, А.Л., Поливанова, К.Н. Особенности принятия учебных заданий детьми шести лет // Вопросы психологии: науч.жур.- М.: 2003. №4. - С.46-48.

8. Бабкина, Н.В. Оценка психологической готовности детей к школе: учебное пособие для психологов и специалистов коррекционно-развивающего обучения / Н.В. Бабкина. - М.: Айрис-пресс, 2005.-144с. ISBN:5-8112-1315-

9. Xalbayeva G.A. Bolalarni maktabga tayyorlashning innovatsion-psixologik mexanizmlari // Psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi avtoreferati. – T., 2023. – 55 b.

10. Muqaddas Kurbanbayeva. BOLALARNI MAKTAB TA'LIMIGA SIFATLI VA SAMARALI TAYYORLASH. (2024). *Tamaddun Nuri Jurnal*, 4(55),425-28. <https://doi.org/10.69691/Wnanmp84>

TAMADDUN NURI